

Ներքեւի գրությունը ս. թ. հունվարի 22-ին հանձնվել է «Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթի խմբագրությանը: Թեւեւ վերջինս խոստացել էր այն հրատարակել (թեկուզ կրճատված տեսքով), այդուհանդերձ, մինչեւ օրս դեռ լույս չի տեսել: Դրանով «ՀՀ»-ի խմբագրությունը խախտել է ոչ միայն իր խոստումը, այլեւ՝ ՀՀ-ի օրենսդրությունը, ինչն ստիպում է մեզ սույն գրությունը հրապարակել հայրենական եւ սփյուռքյան մամուլում:

«Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթի խմբագրությանը,
Խնդրում են սույն գրությունը հրապարակել ձեր խմբագրած պարբերականի էջերում՝ համաձայն զանգվածային լրատվամիջոցների մասին ՀՀ գործող օրենքի դրույթների:

Պատասխանի իրավունքով

Շինծու՞, թե՞ իրական պատմություն

«Հայաստանի Հանրապետություն» օրաթերթի 2003թ. դեկտեմբերի 26-ի համարում լույս է տեսել պատմական գիտությունների դոկտորներ, ՀՀ ԳԱԱ փոխնախագահ, ակադեմիկոս Վլադիմիր Բարխուդարյանի, ԵՊՀ Հայոց պատմության ամբիոնի վարիչ Բաբկեն Հարությունյանի եւ ՀՀ ԳԱԱ Պատմության ինստիտուտի տնօրեն Աշոտ Մելքոնյանի համատեղ ստորագրությամբ մի հրապարակում՝ «Իսկական գիտականության եւ հայրենասիրության սահմանները – Մի աղմկահարույց, բայց շինծու պատմության մասին» վերնագրով: Գրությունը վերաբերում է դեկտեմբերի 9-ին, Պատմության ինստիտուտում գործող մասնագիտական խորհրդում Արմեն Այվազյանի դոկտորական ատենախոսությանը սույն խորհրդի տված բացասական գնահատականին ու դրան հաջորդած հրապարակումներին ՀՀ մամուլում:

«ՀՀ»-ի այս հրապարակման մեջ իմ անունն էլ է շոշափվում, ինչն ինձ մղում է հանդես գալու որոշ պարզաբանումներով:

Գրության սկզբում, պաշտպանությանը ներկա չեղած ընթերցողներին ապակողմնորոշելու, ավելի շուտ՝ Ա. Այվազյանի ատենախոսության տապալման մասին գրած մարդկանց նկատմամբ բացասական տրամադրվածությունը ստեղծելու անթաքույց միտումով, հիշյալ պարոնները գրում են. «Դահլիճը լեփ լեցուն էր լրագրողներով, **քաղաքական ծախողված անցյալ ունեցող «գործիչներով»**, տեսախցիկներով, ատենախոսի օգտին հնչած **ամեն մի խոսքի համար՝** բուռն ծափահարություններով արծազանքող եւ բացասական կարծիքներ արտահայտողներին՝ զանազան պիտակներով **խարանելու ու անվանարկելու պատրաստակամ** մարդկանցով: **Ինչպես պարզվեց, օրենս զանազան ատյանների հասցեներով զրված եւս մի նյութից՝** դահլիճում տեղ էին զբաղեցրել նաեւ **«Մարդու իրավունքների հարցերի հանձնաժողովի»** երեք անդամներ» (ընդգծումներն իմն են,- Գ. Յ.):

1. Ովքե՞ր են այդ «քաղաքական ծախողված անցյալ ունեցող գործիչները»: Եթե ակնարկությունը «Ղարաբաղ» կոմիտեի երբեմնի անդամ, 1990-1995թթ. ՀՀ Գերագույն

խորհրդի պատգամավոր, որոշ ժամանակ նաեւ ԳԽ նախագահության անդամ ու փոխնախագահ, ակադեմիկոս Ռաֆայել Ղազարյանին է, ապա ստորագրողները առնվազն ամոթ պետք է զգային նման ակնարկության համար: Ի պատիվ պր. Ղազարյանի, նա ծախու չհանեց իր խիղճը, նախընտրելով վար իջնել քաղաքական Օլիմպոսից, ի տարբերություն շատ-շատերի, որոնց թվում՝ ԵՊՀ եւ Ակադեմիայի համակարգում բոլոր վարչակարգերի եւ բոլոր իշխանությունների ժամանակ երեսի վրա մնացողների: Բոլորը կարող են վկայել, որ ակադ. Ղազարյանը,- որի 80-ամյակը լրանում է հունվարի 26-ին,- ՀՀ-ում քաղաքական անբասիր անցյալ ու ներկա ունեցող հազվագյուտ մարդկանցից է, գիտնական ու քաղաքական գործիչ լինելուց առաջ՝ մեծատառով Մարդ՝ ի տարբերություն շատ ու շատ գիտնականների ու քաղաքական գործիչների:

2. Ստորագրողներն իրենց գումարային վեց աչքերով չեն կարողացել ընդամենը մեկ տեսախցիկը զատորոշել «տեսախցիկներից»: Ով ով, բայց գոնե հինգ ժամ դեմքով դեպի դահլիճը նստած պր. Բարխուդարյանը կարող էր հաշվել տեսախցիկների քանակը:

3. Ներկաները ընդամենը երկու անգամ են ծափահարել, այն էլ՝ Ա. Այվազյանի առաջին երկու պատասխան ելույթներից հետո: Խորհրդային ժամանակների՝ ճառախոսի ամեն մի բառից, նախադասությունից կամ պարբերությունից հետո բուռն, երկարատեւ ծափահարությունների եւ օվացիաների սովոր ու դրանց մասնակցած ստորագրողները այդ օրերը շփոթել են 2003թ. դեկտեմբերի 9-ի հետ:

4. Առնվազն անարգանք է ներկաներին,- գրեթե առանց բացառության՝ գիտնականներ, ասպիրանտներ, ուսանողներ եւ լրագրողներ,- ներկայացնել խառնամբոխի ու խաժամուժի հատկանիշներով: Դա չի համապատասխանում նաեւ իրականությանը:

5. Չափազանց հետաքրքրական ու հատկանշական է «Մարդու իրավունքների հարցերի հանձնաժողովի» ամբողջական անունից «ՀՀ նախագահին առընթեր» հույժ կարելու մասի դիտավորյալ զեղչումը: Մեկնաբանումը թողնում են ընթերցողներին եւ ... ՀՀ նախագահին: Այս հարցում ավելի մեծ անպարկեշտություն է թույլ տվել պր. Բարխուդարյանը, գրելով, թե հանձնաժողովի անդամների ներկայության մասին իմացել է մի ինչ-որ նյութից: Հիշյալ հանձնաժողովը հենց իրեն՝ պր. Բարխուդարյանին է դիմել դեռեւս հոկտեմբերի 20-ին՝ թիվ ՄԻ-187 նամակով՝ խնդրելով իրեն հայտնել պաշտպանության օրվա մասին, ինչին սույն պարոնը պատասխանել է իր նոյեմբերի 5, թիվ 24-05/515 գրությամբ: Էլ չեն ասում այն մասին, որ դեմքով դահլիճին հինգ ժամ նայող պր. Բարխուդարյանը ներկաների մեջ պետք է ճանաչեր գոնե հանձնաժողովի նախագահ պր. Հովհաննես Ասրյանին:

Ստորագրողները բոլոր հողվածագիրներին, որոնց շարքում՝ ինձ, ամբաստանում են «հայիոյանքներ ու անհարկի մեղադրանքներ հասցեագրելու» եւ «ազնվություն չունենալու» մեջ:

Պահանջում են այս պարոններից՝ իմ հողվածում («Ազգ», 11 դեկտեմբերի) ցույց տալ թեկուզ մեկ հայիոյանք, այլապես ինձ են վերապահում նրանց վերաբերյալ համապատասխան պետական մարմիններին դիմելու իրավունքը: Իսկ «անհարկի մեղադրանքներով» ինձ ամբաստանելու փոխարեն, շատ կուզենայի, որ հիշյալ պարոնայք պատասխանեին իմ հաղորդած այն տեղեկությանը, թե նրանցից մեկը փորձել է Այվազյանի դեմ լարել նույնիսկ Մայր աթոռ ս. Էջմիածին:

Իսկ ազնվության մասին կարծիք հայտնելուց առաջ պետք է ինքնին ազնիվ լինել...

Երեք պատմաբան այրերը հիշեցնում են, որ իմ ու Այվազյանի թեկնածուական ատենախոսությունների պաշտպանության մասնագիտական խորհուրդների կազմը «մեծ փոփոխություններ» չի ունեցել 2003թ. դեկտեմբերի 9-ի խորհրդի կազմից:

Եթե իմ դեպքում այդ փոփոխությունը կազմել է մոտ 25 տոկոս, նույնը չի կարելի ասել 1992թ.-ին թեկնածուական ատենախոսությունը պաշտպանած Այվազյանի դեպքում. այդ տոկոսը եղել է շատ ավելի: Սա՝ ի միջի այլոց, որպես մի «մանրուք», որը ցույց է տալիս ստորագրողների օբյեկտիվության աստիճանը:

Ստորագրողները Ա. Այվազյանին ու ինձ ամբաստանում են մասնագիտական խորհրդի անդամների, ինստիտուտի բաժինների ու հիշյալ ամբիոնի դասախոսների «գիտական բարձր մակարդակի» նկատմամբ կասկածելու մեջ: Երեւի հիշյալ պարոնայք թույլ են ո՛չ միայն տեսողությունից ու լսողությունից, այլեւ՝ հայոց լեզվից եւ/կամ տրամաբանությունից: Իմ հոդվածում ո՛չ մի տեղ կասկածի տակ չեմ դրել հիշված գիտնականների գիտական (չեչտում եմ՝ գիտական) մակարդակը, այլ՝ կասկածի տակ եմ դրել ու դեռեւս շարունակում եմ դնել նրանցից ոմանց բարոյական մակարդակը: Եվ դրա հիմքերն ունեն ոչ միայն ես: Այլապես, ինչո՞ւ մասնագիտական խորհրդի մի քանի անդամներ, նաեւ ընդդիմախոսներից ակադեմիկոս Մանվել Զուլալյանը, նաեւ ակադ. Ռ. Ղազարյանը մասնագիտական խորհրդի անդամներին կոչ էին անելու քվեարկել «խղճով»...

Հետաքրքրական կլիներ իմանալ, թե ի՞նչ եւ ու՞մ կողմից «բարեխոսություններ» (չակերտը ստորագրողներինն է,- Գ. Յ.), ճնշումներ ու սպառնալիքներ են ի գործ դրվել Այվազյանի ատենախոսության «անցկացման» համար: Մի գուցե դրանք պաշտպանությունից հետո կիրառվել են ակադ. Վարդգես Միքայելյանի՞ նկատմամբ, որն ընդամենը հաշված ժամերի ընթացքում վերանայեց մասնագիտական խորհրդի կազմից դուրս գալու ի՞ր իսկ որոշումը...

Ստորագրողները հիշեցնում են, որ Ա. Այվազյանի 1998թ. հրատարակված, «Հայաստանի պատմության լուսաբանումը ամերիկյան պատմագրության մեջ. քննական տեսություն» գիրքը,- ուր հեղինակը ջախջախիչ հարված է հասցրել հայոց պատմությունը խեղաթյուրողներին,- «լույս է տեսել Երեւանի պետական լսարանի հայոց պատմության ամբիոնի եւ պատմության ֆակուլտետի գիտական խորհրդի որոշումներով», եւ քիչ անդին ավելացնում, թե այդ մասին Բ. Հարությունյանի հիշեցումը, «ցավոք, եւս պարզություն չմտցրեց դաիլիճում նստածների հիշողության մեջ»:

Ինչպես ասում են՝ ահա՛ այստեղ է թաքնված շան գլուխը:

Նախ ճշտենք. թե այդ մենագրության հրատարակությունը երաշխավորել է ֆակուլտետի գիտական խորհուրդը, եւ ամբիոնն այստեղ անմիջական առնչություն չունի:

Մեր կողմից, այս առթիվ հիշեցնենք մի քանի այլ փաստեր.

1- Այդ գրքին, թեկուզ շատ ուշացած, ՀՀ պատմագիտական ու հայագիտական կենտրոններից արձագանգեց (այս բառը գրվում է երկու «գ» տառով) միայն ԵՊՀ հայոց պատմության ամբիոնը: Վերջինս, վարիչ, ակադեմիկոս Հրաչիկ Սիմոնյանի առաջարկությամբ, 2001թ. դեկտեմբերի 19-ին որոշում ընդունեց, ուր խստորեն դատապարտվում էին ամերիկյան հայագիտության հակահայկական ու հակագիտական միտումները:

2- Նույն ամբիոնը, գրեթե միեւնույն կազմով, բայց արդեն նոր վարիչով (Բ. Հարությունյան), այսօր ետ է կանգնում երկու տարի առաջ ընդունած ի՞ր իսկ որոշումից: Ըստ էության, ամբիոնը ենթարկվում է պահանջներին Հայագիտական ուսմանը ընկերակցության գործադիր մարմնի (ԱՄՆ) 2002թ. հուլիսի 24-ի՝ վերջնագրային ոճով գրված հայտարարության, որն ուղարկվել է ԵՊՀ ռեկտոր, ակադ. Ռադիկ Մարտիրոսյանին՝ ի գործադրություն: Այնտեղ մասնավորապես ասվում է. «Հայագիտական ուսմանը ընկերակցությունը կհուսա, որ հայոց

պատմության ամբիոնը հետս կկոչե 19 դեկտեմբեր 2001-ի իր անպատեհ որոշումը եւ փոխարենը միջոցներ ձեռք կառնե այս հայտարարության մեջ արտահայտված սկզբունքներն ու նպատակները համատեղ ջանքերով կենսագործելու համար»։ Քիչ անդին ավելացվում է, որ «կղզիացած ու կասկածամտություն ցուցաբերող հայագիտություն մը դուրս կմղվի միջազգային գիտական ասպարեզեն» (ընդգծումներն իմն են,- Գ. Յ.)։ Մի խոսքով, ամերիկյան պատվեր է իջեցվում ՀՀ-ի հայագիտության կենտրոնների ղեկավարություններին։

Այդ «համատեղ ջանքերի»՝ արդյունավետ գործունեություն սկսելու լավագույն ապացույցը ո՛չ միայն Ա. Այվազյանի ատենախոսության տապալումն է, այլեւ՝ ամբիոնի 2003թ. դեկտեմբերի 26-ի նոր կարծիքը կամ ատենախոսության վերաբերյալ իր դեկտեմբերի 3-ի կարծիքի «հիմնավորումը» (երկրորդն ուղղված է բարձրագույն որակավորման հանձնաժողովի նախագահ պր. Թեջոնյանին)։ Վերջինիս մեջ ամբիոնը իր 2001թ. դեկտեմբերի 19-ի որոշումի մասին գրում է՝ «անկախ այն հանգամանքից, թե որքանո՞վ էր ճիշտ կամ սխալ այն»։ Այսինքն՝ ամբիոնը կասկածի տակ է առնում արդեն ... ի՞նչ իսկ ճշմարտացիությունը։ Ամո՞թ է, պարոնա՞յք, ամաչե՞ք ներկայից ու պատմության դատաստանից։ Արժանահիշատակ Բագրատ Ուլուբաբյանն ասում էր. «Մեր ժամանակներում՝ պատմաբանը պետք է զինվոր լինի»։ Նմաններին կարելի՞ է զինվոր որակել... Դրական պատասխանի դեպքում՝ միայն դասալիք զինվոր....

- 3- Պր. Հարությունյանն, իհարկե, ո՛չ ներկաներին, ո՛չ էլ առհասարակ հայաստանաբնակներին չի հիշեցնում, թե ինչե՞ր է ինք ասում ու գրում արտասահմանում։ Օրինակ, նույն ԱՄՆ-ում, պատմաբան Վինսենթ Լիմային տված մի հարցազրույցում նա «արժեքագուրկ» է հայտարարում ամբիոնի 2001թ. դեկտեմբերի 19-ի որոշումը, ավելացնելով, որ դա ընդունվել է իր բացակայության. այսինքն՝ հասկացնել է տալիս, որ եթե ինք Երեւանում լիներ՝ նման որոշում թույլ չէր տա ընդունել։ Նա «մոռանում է» հիշեցնել նաեւ իր համահեղինակությամբ Մոսկվայում ռուսերեն լույս տեսած «Հայաստան. Ազգային պատմության «դարաբաղացումը»» վերնագրով հրապարակումը, նաեւ ակտիվ մասնակցությունը Կարեն Յուզբաշյանի «Արցախ-Ղարաբաղը որպես պատմամշակութային առանձին երեւույթ» ծրագրին, որի տապալմանը մասնակցելու պատիվն ունի տողերս ստորագրողը՝ «շահելով» ազգային արժեքները դոլարային-նյութական չափանիշներով արժեւորող շատ-շատերի ո՛չ միայն հակակրանքը, այլեւ՝ կատաղի թշնամանքը...

Ստորագրող պարոնները հայտնում են, որ պաշտոնական ընդդիմախոսներից ակադեմիկոս Մ. Զուլալյանը «ատենախոսին ... մեղադրեց իր աշխատություններից օգտվելու ժամանակ հղումներ չկատարելու, այլ կերպ ասած՝ գրագողության մեջ»։

Այստեղ եւս առկա է առնվազն անպարկեշտ մոտեցում. եթե ոչ բացահայտ զրպարտություն։ Իր ելույթում, պր. Զուլալյանը բառացիորեն ասել է հետեւյալը. «...16-18-րդ դարերի հայ հոգեւորականության մասին ես խոսել եմ իմ գրքում, բավականին գրել եմ եւ հիմա էլ ունեմ շատ նյութեր, որոնք հրապարակված չեն, իմ ձեռքի տակ են, բայց ոչ մի տեղ, ինքն (Ա. Այվազյանը,- Գ. Յ.) ընդունեց իր սխալը, իմ անունս անգամ չի հիշատակվել, բայց դա ինձ չի խանգարում, բոլորովին, պարոն Հարությունյան, իմ խիղճս կորցնել եւ հակառակն ասել, վիրավորել եւ հակառակն ասել, ընդդիմանալ նրան, հասկանու՞մ եք, այդ ձեւով չի՛ կարելի»։

Ինչ խոսք, այդ ձեռով իսկապես չի կարելի: Սակայն, պր. Ջուլալյանի խոսքի հասցեատերերի մեջ պետք է ավելացնել «ՀՀ»-ի հրապարակման մյուս ստորագրողների անունները:

Ի դեպ, ավելորդ չէ հիշեցնել, որ ակադ. Ջուլալյանն իր ընդդիմախոսական կարծիքի մեջ Այվազյանի անգլերեն մեկ մենագրությունը համարում էր ատենախոսության մեկ մասը, իսկ այդ աշխատանքում Այվազյանը կատարել է համապատասխան հղումներ բոլոր աղբյուրներին, այդ թվում նաև՝ ակադ. Ջուլալյանի հրապարակումներին: Այս մասին պարզաբանում կատարեց Այվազյանը պաշտպանության ժամանակ, որից հետո ակադ. Ջուլալյանը հայտնեց իր բավարարված լինելու մասին: Ավելորդ չէ այստեղ մեջբերել ակադ. Ջուլալյանի դիպուկ արտահայտությունը, որը հնչեց նրա երկրորդ ելույթի ժամանակ. «Ես գտնում եմ, որ եղ ձեր ամբիոնը շիտակ, անկեղծ վերաբերմունք չի ունեցել, գիտության առաջ մեղանչել է»:

Իրենց գրության ավարտին, պատմաբան պաշտոնատար այրերը կրկնում են իրենց պատրաստականությունը որեւէ ատյանում «բայց միայն գիտականության շրջանակներում քննության առնել այս հորինածին խնդիրը...»

Այս խնդիրը միայն գիտական խնդիր չէ, պարոնայք, այլ, նախեւառաջ՝ **բարոյականության խնդիր է:** Հետեւաբար, այն հարկավոր է քննարկել նաեւ այս, այսինքն՝ բարոյական հարթությունում, երբեք չբացառելով՝ գիտական եւ այլ հարթություններում քննարկումը:

Արմեն Այվազյանի ատենախոսության տապալումն ու դրան հաջորդած զարգացումները բարձրացնում են, իրոք, մի շարք խնդիրներ, որոնց առաջին շարքում՝ հայկական պատմագիտության եւ, առհասարակ, գիտության բարոյականության հույժ կարելորդ փիլիսոփայական հարցը, նաեւ այլ հարցեր, ինչպես՝ հայագիտության զարգացման ուղղվածության, եւ ազգային անվտանգության համակարգում նրա հիմնարար, ռազմավարական նշանակության խնդիրները:

Վերջում ահազանգ եմ հնչեցնում՝ հայությանը ներհակ շահեր ունեցող օտար ուժերը փորձում են ամբողջովին վերահսկելի դարձնել հայկական պատմագիտությունը իր իսկ բնօրրանում՝ Հայաստանի Հանրապետությունում: Այդ փորձերին հակադարձելն ու ավերը շատ չտարածված այն կանխելը ո՛չ միայն հայ (ամեն հայազգի հայ չէ, հայը ՈՐԱԿ է) պատմաբանների գիտական խնդիրն է, այլեւ՝ ողջ հայ ազգի գոյատեւման խնդրի մի մասն է:

Գեւորգ Յազըճյան
(պատմական գիտությունների թեկնածու)